

Kūrybiškas ugdymas ir kūrybiškumo skatinimas

*Kas geba remdamasis sena atrasti nauja, vertas būti mokytoju.
Konfucijus*

Kūrybiškas ugdymas ir vaikų kūrybiškumas yra neatsiejami dalykai. Sakoma, jeigu mokytojas yra išradingas, novatoriškas, tai ir mokiniai auga gebėdami fantazuoti bei kurti originalias idėjas. Džiugi žinia, kad kūrybiškumas, nors iš dalies yra įgimtas, tačiau gali būti ugdomas ir skatinamas (Davies, Howe ir kt., 2004). Taigi susipažinsime, kas yra kūrybiškas ugdymas ir kūrybiškumas, kaip jį gali skatinti mokytojai ir tėvai.

Koks yra kūrybiškas žmogus?

Kūrybiškumas dažnai siejamas su skirtingomis žmogaus savybėmis ir gebėjimais. Kūrybiška asmenybė iš vienos paprastos idėjos ar užuominos geba sukurti kiekybiškai ir kokybiškai daugiau idėjų, minčių bei kūrinių. Kūrybiškam žmogui būdingi šie gebėjimai ir savybės (Wilson, 2004):

- **Sklandus** idėjų, kurios padidintų galimų sprendimų kiekį, kūrimas.
- **Lankstus požiūris**, mokėjimas pamatyti idėją iš skirtingų perspektyvų, gebėjimas įžvelgti skirtingas išeitis iš vienos problemos.
- **Detalizavimas** jau esamos minties, gebėjimas idėjas ar kūrinius padailinti, patobulinti.
- **Originalių**, visiškai naujų, unikalių, šviežių ar išskirtinai kitokių idėjų kūrimas.
- **Sudėtingų**, painių, daugialypių idėjų kūrimas.
- **Rizikos priėmimas** – drąsus, priimantis iššūkius, nuotykingas požiūris, noras išbandyti naujus dalykus ir išsiskirti iš kitų.
- **Vaizduotės laisvumas**, sugebėjimas fantazuoti, išrasti, pamatyti, suvokti naujas idėjas ar kūrinius, būti išradingam.
- **Smalsus**, aktyvus aplinkos tyrinėjimas, klausimų kėlimas, gilesnių idėjų ieškojimas, noras žinoti daugiau bei išsamiau.

Natūralu, kad mokytojas pats turėtų pasižymėti dauguma iš šių savybių ir gebėjimų – būti pavyzdžiu ir autoritetu mokiniams. Kūrybiškas ugdymas visų pirma reiškia įdomesnį, smagesnį, žaismingesnį mokymąsi. Tai padeda sutelkti mokinių dėmesį, skatina norą mokytis, domėtis, sužinoti vis daugiau. Be to, mokomosios medžiagos pateikimas skirtingais būdais padidina tikimybę, kad mokiniai geriau išmoks temą. Juk dalis iš mūsų geriau išmokstame klausydami, kiti žiūrėdami, tretį liuddami ar tiesiogiai išbandydami... Neretai mokiniai užsimena, kad jiems įdomu tada, kai mokytojas entuziastingas, o pamokos metu būna skirtingų veiklų. Matydami entuziastingo mokytojo pavyzdį, vaikai ir patys išmoksta tyrinėti aplinką, domėtis.

Ką gali daryti mokytojas, kad pamokos būtų kūrybiškos bei skatintų vaikų kūrybiškumą?

Sternberg, Williams, Wilson (2004) siūlo atkreipti dėmesį į šiuos būdus:

- **Multisensorinės priemonės.** Suteikite galimybę vaikams gauti žinių naudojant kuo daugiau pojūčių. Pasidžiauokite ir nepamirškite naudotis dabartinių modernių klasių privalumais – interaktyviomis lentomis, internete esančiais informacijos lobynais, kompiuteriniais edukaciniais žaidimais ir programėlėmis.
- **Siekite patirties.** Pritaikykite gautas žinias tarp skirtingų disciplinų. Pvz., *per kūno kultūrą galite drąsiai kartotis daugybės lentelę.* Be to, naudinga temą nagrinėti skirtingų disciplinų metu. Pvz., *susipažinote su planetomis, prisiminkite, kad tikriniai žodžiai rašomi didžiąja raide, pasidomėkite, ką reiškia planetų pavadinimai; išmokote, kokios formos yra dangaus kūnai, kokie dydžių ir atstumų matai, sukonstruokite klasės Saulės sistemą ir t. t.*
- **Eksperimentai.** Naudokitės vaizdiniais eksperimentais, kuriuose patys vaikai gali savo pastangomis atlikti įdomius atradimus, konstruokite, naudokite skirtingas medžiagas.
- **Grupinis darbas, projektai.** Grupinės užduotys turėtų apimti keletą svarbių etapų. *Idėjų generavimas* – ugdant vaikus tolerantiškai priimti įvairias mintis, kurti daug idėjų ir vėliau atrinkti įdomiausias, išskirtines. *Darbų planavimas* – paskirstyti atsakomybes pagal vaikų pasirinkimą, sukurti vykdymo planą, aptarti, kur ir kaip bus ieškoma informacija. *Atlikimas*, mokantis naujų žinių bei įgūdžių. Galiausiai *aptarimas*, įžvalgų ir tolimesnių klausimų formulavimas.
- **Atviri klausimai ir diskusijos.** Diskutuokite su vaikais, užduokite atvirojus klausimus, nagrinėkite vaikams išylančius klausimus. Klauskite *Kas būtų, jeigu...? Kaip manote...?* Iš anksto neturėkite nuostatų dėl atsakymų. Skatinkite ne tik išreikšti savo nuomonę, bet aktyviai klausytis ir draugų atsakymų, užduoti draugams ir mokytojams įdomius klausimus.
- **Atsiskaitymai.** Per atsiskaitymus tikrinkite ne tik žinias, išmokus faktus, bet įtraukite kūrybiškas, atvirojo tipo užduotis, skatinančias problemų sprendimo įgūdžius.

- **Saugios atmosferos sukūrimas.** Laikykimės principo – *klaidos skirtos tam, kad iš jų galėtume pasimokyti*. Stabdykite vaikų netinkamas reakcijas į klasės draugų klaidas, skatinkite palaikyti ir padrašinti mokinį, kuriam kažkas nepasisekė. Nebarkite už neteisingus atsakymus, bet skatinkite už atkaklumą. Raginkite vaikus nagrinėti savo klaidas, tik klaidos mums leidžia augti ir tobulėti.
- **Žymių žmonių patirtis.** Kalbėkite per pamokas apie žymių žmonių patirtis, sunkumus, su kuriais jiems tekdavo susidurti. Dauguma žymių mokslininkų, menininkų, kūrėjų prieš atradami ar sukurdami naujus dalykus darė daug klaidų, patirdavo daug nesėkmių. Tegu žymūs žmonės įkvepia nepasiduoti ir būti atkaklius.
- **Išvykos, ekskursijos.** Suraskite už mokyklos ribų įdomių vietų ar veiklų, kurios padėtų susieti mokomuosius dalykus su patirtimi. Stenkitės, kad išvykos būtų tikslingos, būkite žaismingi, įtraukite vaidmenų žaidimus. Pvz., *važiuodami į teatrą, aptarkite su vaikais, ką veikia teatro kritikas, ir vaidinkite teatro kritikus*. Sugrįžę aptarkite savo pastebėjimus.

Kokie svarbiausi kūrybiškumo ugdymo principai, kuriuos gali taikyti ir tėvai, ir mokytojai?

Mokslininkai nagrinėja, kokie auklėjimo principai ir būdai skatina vaikų gebėjimą originaliai ir naujoviškai pažvelgti į užduotį, o kas stabdo vaikų įgimtą smalsumą ir norą mokytis. Hennessey ir Amabile (1992) įvardino *kūrybiškumo žudikus*:

- **Apdovanojimas.** Remiantis Hennessey ir Amabile (1992, 1998) tyrimais teigiama, kad apdovanojimas (pvz., pažymiai, saldainiai ir pan.) mažina vaikų kūrybiškumą. Kas gi vyksta? Vaikas mąstydamas apie galimą apdovanojimą rinksis saugesnį, žinomą ar išbandytą kelią, mažiau rizikuos, eksperimentuos. Be to, dalį laiko ir energijos išnaudos apmąstymams apie apdovanojimą. Vis dėlto R. Eisenberger ir L. Rhoades (2001) sukėlė diskusijų, įrodydami, kad vaikai, kurie buvo apdovanoti už kūrybiškus darbus, atlikdami kitas užduotis irgi stengėsi būti kuo originalesni. Be to, didesnė tikimybė, kad vaikas stengsis ir bus labiau pasiryžęs atlikti kūrybiškai darbą, jei žinos, jog jo laukia apdovanojimas tik už aukštus pasiekimus.
- **Priežiūra** – per didelė priežiūra ar jausmas, jog esi nuolatos stebimas, stabdo vaikų žaislingumą, eksperimentavimą. Tad kartais reikia vaikui leisti pabūti vienam, leisti pačiam, savarankiškai tyrinėti ir apmąstyti užduotį.
- **Vertinimas** – nuolatinis vertimas mąstyti apie įvertinimą, dažnos mintys *Ar man gerai sekasi / ar viską darau teisingai...* mažina vaikų pasitenkinimą savo pasiekimais.
- **Varžymasis** – varžybų atmosferos sukūrimas, kai tik vienas ar keli vaikai gali būti laimėtojai, trukdo vaikams dirbti savo tempu.
- **Nurodinėjimas** – dažnas sakymas vaikams, kaip reikia daryti, skatina juos galvoti, kad jų originalumas yra nepriimtinas, o tyrinėjimas – laiko švaistymas. Norėdami paskatinti dalintis savo įžvalgomis, klauskite *Kaip tau kilo tokia idėja? Kaip manai, ar šiame darbe nieko netrūksta?* Duokite vaikams laiko pamąstyti, neatsakykite šių klausimų už juos. Kartais vaikai norėdami būti kitokie, novatoriški ne visiškai laikosi nurodytų instrukcijų ir taisyklių. Nesukubėkite stabdyti, sekite paskui vaiką.
- **Pasirinkimo apribojimas** – kai vaikams liepiama, kuo jie turi užsiimti, ir nesekama tuo, kas pačiam vaikui įdomu, stabdomas aktyvus eksperimentavimas ir tyrinėjimas, o tai mažina kūrybiškumą ir produktyvumą, įsitraukimą į veiklą. Tad leiskite vaikams patiems rinktis savo užklasines veiklas.
- **Spaudimas** – itin didelių vaiko pasiekimų lūkesčio turėjimas dažnai baigiasi priešingu rezultatu. Be to, šie lūkesčiai dažnai viršija vaiko raidos tarpsniui būdingus sugebėjimus. Leiskite vaikams klysti, *netobulai* atlikti užduotis.
- Nickerson (1999) teigia, kad kūrybiškumą skatina **tikslo turėjimas**, žodinis padrašinimas. Iškelkite vaikams tikslą *Būkite kūrybiški, fantazuokite ir eksperimentuokite* ir pamatysite, kaip standartiniai darbai pavirs novatoriškais, įdomiais ir originaliais kūriniais.
- **Ramybė ir kantrybė** – savybės, būtinos norint išmokyti vaikų kūrybiškumo (Wilson, 2004).

Wilson (2004) įspėja: *Būti kūrybiškam smagu, net sukelia priklausomybę, o kūrybos dvasia – nuostabiai užkrečiama*. Tad nepamirškite pasidalinti savo kūrybiškomis įžvalgomis su bendruomene.

Naudingos nuorodos:

- http://www.sac.smm.lt/images/file/Sv_problema3.pdf – išsamus straipsnis lietuvių kalba apie kūrybiškumą.
- <http://mkp.emokykla.lt/mokinukai/> – interaktyvios pasaulio pažinimo pamokėlės 1–4 klasių vaikams.
- http://portalas.emokykla.lt/SitePages/em_Puslapiai/Naujienos.aspx
- <http://www.sciencekids.co.nz/experiments.html> – eksperimentų, skirtų vaikams, pavyzdžiai (anglų k.)
- <http://creativityforlife.com/> – įvairi informacija apie kūrybiškumą (anglų k.)

Naudota literatūra:

1. Amabile, T.M., Hennessey, B.A. (1992). The motivation for creativity in children. In T. Pittman & A. Boggiano (Eds.), *Achievement and motivation: A social developmental perspective* (pp. 54-74). New York: Cambridge University Press

2. Davies, D., Howe, A., Fasciato, M., Rogers, M., (2004). How do trainee primary teachers understand creativity? Norman, E., Spence, D., Grover, P. and Mitchell, A. (eds) Creativity and Innovation. International Research Conference. Wellesbourne: DATA. Prieiga per internetą: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003727.htm>
3. Eisenberger, R., Rhoades, L. (2001) Incremental Effects of Reward on Creativity. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 81, No. 4, psl. 728-741.
4. Hennessey, B. A., Amabile, T. M. (1998). Reward, intrinsic motivation, and creativity. American Psychologist, 53, 674-675.
5. Nickerson, R. S. (1999). Enhancing creativity. Sternberg, R. J. (Ed.) Handbook of creativity (psl. 392-430). Cambridge, England: Cambridge University Press.
6. Sternberg R. J., Williams W. M. Teaching for creativity: two dozen tips. Prieiga per internetą: http://www.cdl.org/resource-library/articles/teaching_creativity.php
7. Wilson, L. O. (2004). Creativity. Prieiga per internetą: <http://www4.uwsp.edu/education/lwilson/creativ/>

Parengė 1–7 klasių psichologė *Irina Varanavičiūtė*